

Европейски ценности и културна идентичност на младите хора от Северозападна България

Анализ на нуждите

2025

Проект „ Европейски ценности и културна идентичност на младите хора от Северозападна България се изпълнява от Българско училище за политика "Димитър Паница" в партньорство със Съюза на младите писатели и се финансира от проект „PROTEUS“ на Трансатлантическата фондация, съфинансиран от Европейския съюз.

Съфинансирано от
Европейския съюз

G | M | F
**Transatlantic
Foundation**

Съдържание

Увод	3
Характеристики на Северозападна България	3
Европейски ценности	4
Ценности на Северозападна България	6
Ключови исторически събития в Северозападна България, отразяващи европейски ценности	10
Изводи от документално проучване	18
Анализ на резултати от анкетно проучване	19
Анализ на резултати от фокус група	38
Заключение	40
Препоръки	40
Библиография	42

Съфинансирано от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче принадлежат изцяло на техните автори и не отразяват непременно възгледите и мненията на Европейския съюз или на Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (EACEA). За тях не носи отговорност нито Европейският съюз, нито EACEA.

Увод

В съвременния свят въпросите за културната идентичност и ценностите, които формират личността на младите хора, придобиват особена значимост. Европейските ценности като толерантност, солидарност, уважение към човешките права и демократичните принципи се очертават като основа за изграждането на гражданско самосъзнание и активно участие в обществото. В същото време културната идентичност на младите хора е силно повлияна от локалния контекст, традициите и историческото наследство на региона, в който живеят.

Основната цел на проект „Европейски ценности и културна идентичност на младите хора от Северозападна България“ е да подобри осведомеността на младите хора от Северозападна България относно правата и ценностите на Европейския съюз чрез тяхното свързване с културните идентичности и историческите събития, с които те се гордеят. Чрез изследване на начина, по който европейските ценности се възприемат и интегрират в местната културна среда, проектът се стреми да открие сходствата и различията между европейските и традиционните ценности и да предложи ефективни подходи за повишаване на информираността и активната гражданска позиция на младите хора в региона.

Характеристики на Северозападна България

Според НСИ най-малкият район в България е Северозападният - 691 хил. души, или 10.6% от населението на страната. Относителното намаление спрямо предходното преброяване е 18.5%. Градското население е 63,8%, което също е най-ниска стойност от всички региони. На ниво община, 66,7 % (34 бр.) от общините се класифицират като слабо урбанизирани (периферни). Периферността на региона се потвърждава от развитието на неговата цифрова свързаност. Северозападният регион е с най-ниски стойностите на показателите „Достъп на домакинствата до Интернет“ и „Лица, регулярно използващи Интернет“.

Трайните неблагоприятни тенденции поставят региона сред тези с най-висок относителен дял на напускащите преждевременно училище от общия брой на учениците в основните училища, изоставащ спрямо средните показатели за страната дял на населението с високо образование и много висок дял на младежите извън системата на образованието и заетостта (NEETs).

Сред статистическите райони Северозападният регион се откроява с най-ниска заетост като през 2024 г. коефициентът на заетост (15–64 навършени години) е 45,3 %. Важен показател за равнището на образованието и структурата на работната сила е относителният дял на населението на възраст между 25 и 64 години с основно и по-ниско образование, което е 20,1%.

Според изданието „Регионални профили: показатели за развитие – 2024“ на ИПИ¹, важен поглед към икономическия растеж на регионите дава степента на сближаване до средноевропейските равнища. Измерен в стандарт на покупателна способност (СПС), БВП на човек от населението на Югозападния регион, в чийто състав влиза столицата, вече достига 97% от средноевропейската стойност, докато най-слабо развитата част на България – Северозападът се задържа на едва 40%. Според доклад „Демокрация и гражданско участие“² на Институт „ОО“ – София, има разлики във възприятията за демокрацията като най-добра форма на държавно управление според региона, в който живеят анкетираните. В Северозападния район стойностите са категорично по-ниски от средното за страната. Разликата със столицата е впечатляваща и достига близо 30%.

Европейски ценности

Европейският съюз (ЕС) е изправен пред голям брой проблеми и предизвикателства (икономическа криза, миграционна криза, възход на популизма и т.н.), които поставят под въпрос ефективността на идеята за европейски ценности. ЕС е основан на споделени наративи, които представляват основните европейски ценности, позволили създаването на европейска идентичност, чиято основна функция е да обедини народите на Европа.

ЕС се основава на следните ценности:

- Човешко достойнство. Човешкото достойнство е неприкосновено. То трябва да се зачита, защитава и представлява реалната основа на основните права.
- Свобода. Свободата на движение дава на гражданите правото да се движат и пребивават свободно в рамките на Съюза. Индивидуалните свободи като зачитане на личния живот, свобода на мисълта, религията, събранията, изразяването и информацията са защитени от Хартата на основните права.
- Демокрация. Функционирането на ЕС се основава на представителната демокрация. Европейският гражданин автоматично се ползва с политически права. Всеки пълнолетен гражданин на ЕС има право да се кандидатира и да гласува на избори за Европейски парламент. Гражданите на ЕС имат право да се кандидатира и да гласуват в страната си на пребиваване или в страната си на произход.
- Равенство. Равенството означава равни права на всички граждани пред закона. Принципът на равенство между жените и мъжете е в основата на всички европейски

¹ Институт за пазарна икономика, Регионални профили – показатели за развитие 2024, https://www.regionalprofiles.bg/var/docs/2024_BG/Reg-profiles-2024-BG-final_v.pdf

² Институт Отворено Общество – София, Демокрация и гражданско участие - обществени нагласи към демокрацията, върховенството на правото и основните права на човека през 2021–2022 г. <https://osis.bg/wp-content/uploads/2022/09/State-of-Democracy-2021-2022.pdf>

политики и е в основата на европейската интеграция. Прилага се във всички области. Принципът за равно заплащане за еднакъв труд става част от Римския договор през 1957 г.

- Върховенство на закона. ЕС се основава на върховенството на закона. Всичко, което ЕС прави, се основава на договори, доброволно и демократично договорени от неговите страни от ЕС. Законът и справедливостта се поддържат от независима съдебна система. Страните от ЕС дадоха окончателна юрисдикция на Съда на Европейските общности – неговите решения трябва да се спазват от всички.
- Права на човека. Правата на човека са защитени от Хартата на основните права на ЕС. Те обхващат правото да бъдете свободни от дискриминация въз основа на пол, расов или етнически произход, религия или убеждения, увреждане, възраст или сексуална ориентация, правото на защита на вашите лични данни и правото на достъп до правосъдие.

Последните проучвания показват, че българските граждани възприемат Европейския съюз (ЕС) като институция, която има важна роля за сигурността, стабилността и икономическото благополучие на страната. Според Евробарометър (септември 2025) 58 % от българите смятат, че България е спечелила от членството си в ЕС. Този резултат, в анкета, проведена сред българи през май 2025 г., е с три процентни пункта по-нисък в сравнение с еквивалентна анкета на Евробарометър през януари-февруари 2025 г. Той е също така значително по-нисък от средната стойност за ЕС от 73%. Майската анкета установява, че 29% от българите смятат, че страната не е спечелила от присъединяването си към ЕС. Средната стойност за ЕС е 23%. Основни предимства, посочвани от населението, са нови работни възможности (47–54 %), мир и сигурност (около 29 %) и по-добро сътрудничество с другите държави-членки (29 %)³.

В допълнение, проучване⁴ на „Алфа ризърч“ (февруари 2025) показва, че 61 % от българите подкрепят членството на страната в ЕС, докато само 15 % са критични. Данните подчертават, че значителна част от населението възприема ЕС като гарант за икономическа и социална стабилност. Що се отнася до ролята на ЕС при глобални кризи, 62 % от българите смятат, че съюзът трябва да защитава гражданите срещу външни заплахи и кризи⁵. Това показва, че гражданите очакват ЕС не само като институция за икономически ползи, но и като защитник на сигурността и правата на гражданите.

³ <https://sofiaglobe.com/2025/09/03/eurobarometer-58-of-bulgarians-believe-country-has-benefited-from-eu-membership/>

⁴ <https://www.bta.bg/en/news/bulgaria/846957-growth-of-support-for-bulgaria-s-eu-membership-registered-by-opinion-poll>

⁵ <https://www.novinite.com/articles/231474/61%2Bof%2BBulgarians%2BSee%2BBenefits%2Bfrom%2BEU%2BMembership%2C%2BSurvey%2BFinds>

Въпреки положителните нагласи, данните показват и прагматичен подход към ЕС. Много българи възприемат съюза като инструмент за икономически и социални ползи, а не толкова като носител на абстрактни европейски ценности. Според проучване⁶ на Института за глобални анализи (2024), значителна част от населението гледа на ЕС предимно като на средство за работа, пътуване и лични възможности, а не като институция, която формира ценностна идентичност. Въпреки това, около 29 % от българите оценяват ЕС като гарант за мир, сигурност и международно сътрудничество, което показва, че ценностите на съюза имат реална релевантност за част от населението. Общото впечатление е, че българите съчетават прагматизъм и признание на ценностите на ЕС. Икономическите и социалните ползи са водещи мотиви, но мирът, сигурността и сътрудничеството също играят важна роля.

По този начин се очертава смесен подход към ЕС сред българите: съчетание на прагматични интереси и ценностни очаквания. Това е особено важно за младите хора, които могат да възприемат европейските ценности както като рамка за права и сигурност, така и като инструмент за развитие на личните си възможности и социална мобилност.

Ценности на Северозападна България

- Семейство и общност

Семейството заема централно място в живота на хората. Взаимопомощта, уважението към родителите и традициите са силно ценени. Общността и съседските връзки са важни. Хората често участват активно в местни събития и празници.

- Трудолюбие и самостоятелност

Историческият и икономическият контекст на региона е формирал ценности като трудолюбие, упоритост и ориентация към практическа работа. Земеделieto, занаятите и малките предприятия са традиционно уважавани като източник на независимост.

- Толерантност и гостоприемство

Хората от региона са известни със своята гостоприемност, отзивчивост и готовност за сътрудничество. Толерантността към различията се проявява в съжителството на различни културни и исторически влияния.

⁶ Институт за глобални анализи, Bulgarian Public Opinion, 2024: Increasing Commitment to Allies and Improving Perceptions of Media Freedom amid Continuous East-West Ambivalence, Briefing paper No 6, April 2024, <https://www.globsec.org/sites/default/files/2024-05/GLOBSEC%20Trends%202024%20Bulgaria.pdf>

- **Културна традиция и историческа памет**
Запазване на местните обичаи, празници, фолклор, песни и танци. Гордеят се с историческите личности и събития, които са оставили следа за региона, като революционери и културни деятели.
- **Свързаност с природата**
Земята и природата са ценени не само като източник на препитание, но и като част от културната идентичност. Традиционните селскостопански практики и опазването на природните ресурси имат силна социална и емоционална стойност.
- **Солидарност и взаимопомощ**
В трудни времена общността се обединява, подкрепя членовете си и запазва сплотеността си. Този аспект често се проявява при семейни празници, местни събори и социални инициативи.

„Европейски“ vs. „традиционни“ ценности в Северозападна България

Йерархията на ценностите е неустойчива не само в границите на Европа, но и в отделните национални общества. Историческото развитие на европейските национални общества е поливариантно. Нациите и националните държави възникват по различно време и се развиват с различно темпо. Различно е значението на католицизма, протестантството, православието за формирането на духа на капиталистическото икономическо общество, за облика на националните култури, образователните системи и другите подсистеми на модерното общество. Нестабилната йерархия на ценностите поражда латентни и явни напрежения и конфликти. Ограничени са възможностите за поддържане на устойчива стабилност на йерархията на ценностите, което поражда и подхранва несигурност⁷.

В последните години в българските обществени дебати се наблюдава все по-отчетливо противопоставяне на европейските и българските (определяни още като традиционни, консервативни, а понякога християнски или православни) ценности. Въпреки че това противопоставяне предизвиква ожесточени спорове и разделение в обществото, внимателното вглеждане показва, че е трудно да се открие какво точно разбират говорителите (политици, журналисти, лидери на мнение и др.) както под „европейски“, така и под „традиционни български“ ценности.

⁷ Проф. Фотев, Георги. Европейските ценности във време на несигурност II, <https://reduta.bg/ii-evropejskite-czennosti-vav-vreme-na-nesigurnost/>

Според изследване⁸ на медийната репрезентация на понятията „европейски ценности“ и „български ценности“ по време на кампанията за европейските избори през 2019 г., политическия дискурс преобладава превратно представяне на европейските ценности, въз основа на което те са противопоставени на българските. На тази основа се конструира негативно отношение към ЕС.

Представените резултати показват, че в българските обществени дебати се говори твърде фриволно и недостатъчно конкретно както за европейските, така и за българските ценности. Защитниците на традиционните български ценности свръхфокусират вниманието върху традиционното разбиране за семейство и по този начин създават противопоставяне с европейската политика за толерантност към различията. В това противопоставяне ясно отекват антиевропейските пропагандни послания, отправяни срещу ЕС от трети страни.

Вредните последици от подобна риторика нахвърлят проблема с отношението на българските граждани към ЕС: проучване, проведено от Европейския парламент по повод изборите през 2019 г. показва, че за огромното мнозинство от европейците ценностите, които ЕП трябва да защитава с приоритет са човешките права по света (първи приоритет според гражданите в 21 държави), свободата на словото (5 държави) и равенството между мъжете и жените (3 държави, Белгия е дала еднакъв приоритет на две теми). Единствено българските граждани са дали друг отговор, различен от изброените – солидарността между държавите членки на ЕС . В този смисъл, става дума за отношението на българското общество не просто към Европейския съюз, а към темата за човешките права.

Сравнението между европейските ценности и традиционните ценности в Северозападна България показва както сходства, така и различия.

1. Семейство и общност

В Северозападна България традиционните ценности са силно свързани със семейството и общността. Младите хора често се възпитават с акцент върху уважението към родителите и по-старите членове на общността, както и върху взаимната помощ в семейството и квартала. Европейските ценности поставят в центъра индивидуалните права, личната свобода и автономията на личността. В региона проектите, които целят популяризиране на европейските ценности, могат да ги свържат с традиционното чувство за общност, като покажат как личните права и свободи могат да бъдат използвани за активна роля в местната среда.

⁸ Ковачева, Ралица. „Европейски“ vs. „традиционни“ ценности в българските медии – В: Медии и език. Електронно списание за научни изследвания по медиен език [онлайн]. 9 ноември 2020, № 9 [Ценностите: презареждане]. ISSN 2535-0587. <<https://medialinguistics.com/2020/11/09/european-vs-traditional-values/>>

2. Толерантност и солидарност

В традиционния контекст на Северозападната България солидарността е лична и локално ориентирана. Съседите, семейството и общността се подкрепят взаимно в трудни моменти. Европейските ценности акцентират върху универсална толерантност, равенство и защита на уязвимите групи, включително в международен контекст. Въпреки че хората са свикнали с локална солидарност, инициативи, които разширяват разбирането за социалната отговорност на европейско ниво, могат да помогнат за развитие на чувство за глобална гражданска принадлежност.

3. Работна етика и отговорност

Традиционната трудова култура в Северозападна България е свързана с практическа работа, земеделие, занаяти и семейна отговорност. Европейските ценности добавят социален и глобален контекст, като наблягат на устойчивото развитие, иновации и етични практики. Двете системи ценят труда и отговорността, но европейските ценности предлагат по-широка рамка, която може да мотивира хората да виждат своя принос в национален и европейски контекст.

4. Културна идентичност и наследство

Северозападната България се характеризира с богат фолклор, регионални празници и исторически личности, които формират гордост и локална идентичност. Европейските ценности подчертават културното разнообразие и интеграцията в общоевропейския контекст. Съчетавайки гордостта от местните традиции с европейските ценности за уважение и толерантност, хората могат да развият едновременно локална и европейска идентичност.

5. Свобода и права

Населението в Северозападна България често усеща напрежение между традиционните очаквания на семейството и общността и европейските права на лична автономия. Европейските ценности насърчават свобода на словото, равенство и индивидуален избор, което понякога може да се възприеме като противоречие с традиционните норми. Подходящите образователни инициативи могат да покажат, че тези две ценностни системи могат да съществуват паралелно и взаимно да се обогатяват.

6. Участие и гражданска активност

В Северозападна България гражданската активност традиционно се проявява чрез семейни и общностни събития или неформални инициативи. Европейските ценности предлагат формализирани механизми за участие – гласуване, доброволчество, участие в институционални и социални проекти. Съчетаването на локалната активност с

европейските граждански практики може да повиши разбирането на хората за ролята им като активни граждани както на местно, така и на европейско ниво.

Ключови исторически събития в Северозападна България, отразяващи европейски ценности

Чипровско въстание (Чипровци – 1688 г.)

Чипровското въстание избухва през 1688 г. в условията на османско владичество и под влияние на успехите на християнските сили в Европа, които дават надежда на българите за освобождение. Център на движението става Чипровци – богат и развит град, известен с рудодобива, търговията и културния си живот. Там се оформя значителна католическа общност, която поддържа връзки с европейските държави и е водена от личности като Петър Парчевич. Тежките данъци, упадъкът на рудниците и натискът на османската власт засилват недоволството и довеждат до решението за въстание. Въстаниците, които са както католици, така и православни, организират чети и влизат в сражения край Жеравица. Надеждите им обаче не се оправдават. Хабсбургите не изпращат обещаната подкрепа, а организационните трудности и по-силният противник довеждат до разгром. След потушаването османците прилагат жестоки репресии: Чипровци е разрушен, населението е избито или прогонено, а част от оцелелите бежанци се заселват в Банат, където създават нови български общности. Макар неуспешно, въстанието остава значим израз на стремежа към свобода и самостоятелност и свидетелство за участието на българите в общоевропейската борба срещу Османската империя.

Чипровското въстание от 1688 г. е едно от най-значимите въстания срещу османската власт в Северозападна България. То е организирано от българската католическа аристокрация в град Чипровци и околните селища, вдъхновена от стремежа към свобода, независимост и защита на човешкото достойнство. Въстанието е не само бунт срещу потисничеството, но и израз на европейската ориентация на местното население, което търси съюз с християнския свят в защита на своите права и вяра. Макар и потушено с жестокост, Чипровското въстание остава символ на борбата за свобода и национално самосъзнание. То подчертава важната роля на Северозападна България като средище на съпротива и носител на европейски ценности като свобода, човешки права и верска толерантност. В паметта на българския народ това въстание продължава да вдъхновява с духа си на саможертва и непримиримост.

Врачански събития за прогонване на гръцкия владика (Враца – 1824 г.)

След османското завладяване Българската православна църква попада под властта на Цариградската патриаршия. В началото отношенията между българи и гръцко духовенство са

спокойни, но през XVII–XVIII в. се засилва гръцкият национализъм и корупционните практики в църковното управление, което предизвиква недоволство сред българите. В този контекст Враца се превръща в икономически и културен център, а видният търговец и общественик Димитраки Хаджитошев (1780–1827) се изявява като лидер на местната българска общност. Той подкрепя просветното дело, подпомага манастири и участва активно в църковния живот.

През 1824 г. врачанските първенци, предвождани от Хаджитошев, настояват за смяната на гръцкия епископ Методий с българина Гаврил Бистричанин. Причина за протеста е нов данък, наложен от Търновския митрополит в нарушение на султански ферман. Акцията е предприета и в условията на напрегната външнополитическа обстановка заради гръцкото въстание. Макар искането да е отхвърлено и водачите, включително Хаджитошев, да бъдат арестувани и репресирани (самият той е екзекутиран през 1827 г.), резултатът е отстраняването на епископ Методий.

Събитията във Враца дават пример и на други български градове да се противопоставят на гръцките владици и поставят основите на борбата за българска църковна независимост. В описаното врачанско събитие от 1824 г. могат да се открият няколко основни европейски ценности:

- Свобода и независимост – стремежът на българите да имат свои духовни водачи и да се освободят от чужда намеса е израз на правото на самоуправление и защита на културната идентичност.
- Справедливост и върховенство на закона – протестът е провокиран от нарушаване на султански ферман (законен акт), което показва настояване за ред, законност и ограничаване на произвола.
- Гражданска активност и солидарност – първенците във Враца действат като представители на цялата общност, обединявайки се в защита на обществения интерес.
- Достойнство и човешки права – недоволството срещу корупцията и злоупотребите на гръцките владици изразява стремеж към уважение на личността и защита от експлоатация.
- Просвета и културно развитие – усилията на Димитраки Хаджитошев за училища и книжовност се вписват в ценностите на образование и просвещение, характерни за европейската модерност.

Откриване на първото девическо училище (Плевен – 1841 г.)

Анастасия Димитрова е родена през 1815 г. в Плевен и остава в историята като първата българска светска учителка. В епохата на Възраждането, когато османските закони забраняват

ограмотяването на момичета, тя успява да получи добро образование благодарение на подкрепата на врачанския митрополит Агапий и неговата майка Евгения. В Калоферския девически манастир, под ръководството на изтъкнати учители като Ботьо Петков, Райно Попович и Брайко Хаджигенович, Анастасия усвоява както българско четмо и писмо, така и гръцки език, и придобива знания по редица светски науки. Това я превръща в една от най-грамотните българки за времето си.

През 1841 г., с подкрепата на митрополит Агапий, тя основава в Плевен първото девическо училище у нас. Първоначално то е настанено в килия към църквата „Св. Николай“ и започва с около двадесет ученички. Въпреки скромните условия като писане върху пясъчни сандъчета и уроци по география с помощта на менче с вода и дървени плочки, училището бързо печели популярност. Обучението включва български и гръцки език, граматика, аритметика, география, история и други дисциплини. Благодарение на подкрепата на местната общност училището скоро се сдобива със собствена сграда, а достъпът до образование е отворен и за момичета от по-бедни семейства, които заплащат с натурални продукти или получават помощ от църковното настоятелство.

До 1845 г. в училището вече се обучават над 90 момичета от Плевен и околните градове – Ловеч, Троян, Враца, Търново, Свищов. Завършилите девойки стават учителки и на свой ред основават девически училища в други населени места, с което делото на Димитрова се разпростира далеч отвъд Плевен. Така нейното училище се превръща в център на нова образователна традиция, която отваря пътя към равноправното участие на българките в просветното и обществено развитие на страната.

Откриването на първото българско девическо училище от Анастасия Димитрова през 1841 г. е събитие, в което ясно личат редица съвременни европейски ценности. На първо място се откроява равенството между половете, тъй като за първи път на българските момичета се дава право на образование, дотогава отказвано им по силата на османските закони и традиционните нагласи. С това се свързва и ценността на човешкото достойнство, защото образованието утвърждава правото на всяка личност да се развива и да участва пълноценно в обществения живот.

Друг важен аспект е правото на достъп до знание. Училището на Димитрова е отворено и за момичета от бедни семейства, като таксата често се заменя с натурални продукти или се покрива от църковното настоятелство. Това показва стремеж към социална солидарност и справедливост, които са основни принципи и днес в Европейския съюз.

Идеята за просвета и развитие на критично мислене разкрива ценността на образованието като фундамент на демокрацията. Анастасия Димитрова не само обучава, но и вдъхновява своите ученички да продължат делото ѝ, с което поставя началото на мрежа от девически училища и

изгражда общество, основано на знание, култура и активна гражданска позиция. По този начин в делото ѝ се събират в едно ценности като равенство, достойнство, солидарност, образование и демокрация – същите, върху които днес стъпва европейската общност.

Белоградчишко въстание (Белоградчик – 1850 г.)

След поредица от неуспешни бунтове в Северозападна България през първата половина на XIX в., местните първенци започват подготовка за ново, по-мощно въстание. Организацията започва през 1849–1850 г., като начело застават личности като Иван Кулин, Лило Панов, Вълчо Бочов и други. Те търсят подкрепа от Сърбия, която обещава съдействие и улеснява закупуването на оръжие. Планът е въстанието да обхване Видин, Белоградчик и Лом, като се създадат три отряда.

Въстанието избухва преждевременно в началото на юни 1850 г. след локални сблъсъци. Част от водачите са арестувани, а отрядите при Видин и Лом са разбити. Оцелелите се насочват към Белоградчик и обсаждат крепостта с около 10 000 души, но липсата на достатъчно оръжие не позволява решителен щурм. На 19 юни османската армия разбива въстаниците след десетдневна обсада, последвана от жестоки репресии в региона. Много от водачите са убити.

Въпреки поражението, въстанието има значим отзвук. Европейските сили осъждат насилията и настояват за реформи, а българска делегация представя исканията на населението в Цариград. Под техен натиск Османската империя извършва аграрна реформа. Земята е отнета от спахиите и раздадена на селяните, данъците са намалени, а произволът на местните власти е ограничен. Така, макар и неуспешно във военен план, Белоградчишкото въстание допринася за реални подобрения в положението на българите и се превръща в свидетелство за волята им да се борят за свобода.

Белоградчишкото въстание от 1850 г. отразява редица съвременни европейски ценности. На първо място изпъква борбата за свобода и човешко достойнство, тъй като хиляди българи се надигат срещу произвола на османската власт, търсейки справедливост и право на самостоятелен живот. Съществено значение има и стремежът към социална справедливост – исканията на въстаниците са насочени към премахване на тежките данъци и земевладението на спахиите, за да се осигури по-равноправно разпределение на земята. Подкрепата на местното население показва ценностите на гражданска активност и солидарност, тъй като хората се обединяват около обща кауза.

Особено важно е, че след въстанието българските първенци търсят диалог и представят исканията си пред Цариград и европейските сили – проявление на мирно отстояване на права и върховенство на закона. Реакцията на Великите сили, които упражняват натиск върху Османската

империя за реформи, разкрива и ролята на международното сътрудничество и защитата на човешките права, които са ключови ценности на днешния Европейски съюз.

Защита на Видин (Видин – 1885 г.)

През есента на 1885 г., след обявяването на Съединението, Сърбия обявява война на България с цел бързо настъпление към София и овладяване на Видин. За командир на отбраната на града е назначен капитан Атанас Узунов – опълченец от Шипка и завършил Военната академия в Петербург. Макар да разполага с малоброен гарнизон, съставен основно от доброволци и с ограничено въоръжение, той успява да укрепи Видинската крепост и да подготви защитата с помощта на местното население.

На 10 ноември 1885 г. Видин е обсаден от многобройна сръбска армия, която поставя ултиматум за предаване на града. Узунов категорично отказва и организира успешна съпротива, включително дръзки изненадващи атаки и ожесточени ръкопашни боеве. Въпреки превъзходството на противника, защитниците на Видин успяват да отблъснат всички нападения. След подписването на примирието, предизвикано от българската победа при Сливница, сръбските войски са принудени да се изтеглят без да постигнат целите си.

Защитата на Видин се превръща в символ на българска храброст, жертвоготовност и решителност, а капитан Атанас Узунов остава в историята с твърдата си позиция и умело ръководство на една от най-тежките обсади в Сръбско-българската война.

В събитието „Защитата на Видин“ от 1885 г. ясно се открояват редица съвременни европейски ценности. Преди всичко личи отговорността и гражданската активност, тъй като жителите на Видин заедно с войската участват в изграждането на отбранителни позиции и се включват в защитата на своя град. Също толкова силно проличават солидарността и общностният дух, защото армия и население действат като едно цяло срещу превъзхождащ противник.

Особено важна е ценността на свободата и независимостта – защитниците отказват да предадат крепостта и отстояват правото си сами да решават съдбата си. Високата морална позиция на капитан Атанас Узунов, който заявява, че е „учил да превзема, не да предава крепости“, показва пример за лидерство, почтеност и вярност към дълга, качества, които днес са в основата на европейските демократични традиции.

Наред с това, готовността на видинчани да се борят заедно за общото благо изразява ценности като колективна отговорност, единство и взаимопомощ, които стоят в основата на европейската идея за общност и сътрудничество. Така защитата на Видин се вписва не само като военен подвиг, но и като пример за ценности, които съвпадат със съвременните европейски идеали.

Септемврийско въстание (Монтана – 1923 г.)

Септемврийското въстание от 1923 г. е едно от най-значимите събития в българската нова история и оставя дълбок отпечатък върху град Монтана (тогава Фердинанд) и целия Северозападен регион. Въстанието избухва на 23 септември 1923 г., след преврата от 9 юни същата година, който сваля правителството на Александър Стамболийски. Новата власт на Александър Цанков предизвиква недоволство сред широки обществени слоеве, а Българската комунистическа партия, заедно със свои съюзници, организира въоръжена съпротива с идеята за защита на селяните и трудещите се, както и за възстановяване на социалната справедливост. Монтана и районът около него се превръщат в едно от основните огнища на въстанието. В града се създават организирани групи от въстаници, сред които особено се открояват фигури като Гаврил Генов, който успява да превземе Бойчиновци с близо 2000 души.

Подобни акции разпалват въоръжена съпротива и в други населени места от Северозападна България. Във Фердинанд (днешна Монтана) борбата се задържа най-дълго – от 23 до 27 септември, като градът се превръща в център на ожесточени сблъсъци.

След първоначалните успехи въстаниците се изправят срещу добре организираната и многобройна армия на правителството. Властите пристъпват към потушаване на движението с военна сила, което води до тежки репресии – арести, разстрели, изселвания и жестоки наказания за участници и техните близки. Много от въстаниците загиват, а други са принудени да емигрират. Въпреки поражението, събитията в Монтана и региона оставят трайна следа в обществената памет.

Септемврийското въстание във Фердинанд е символ на жертвоготовност и стремеж към справедливост. Въпреки че движението е потушено, то изпраща ясен сигнал, че българското общество е готово да се надигне срещу несправедливостта. В Монтана се развива силна култура на паметта – изградени са паметници, сред които този на Септемврийците на площад „Жеравица“, които и до днес напомнят за жертвите и идеалите на въстаниците.

С времето въстанието става обект на различни тълкувания. При комунистическата власт то е възвеличавано като героична борба на народа, докато по-късно се разглежда и като резултат от външни идеологически влияния. Съвременните историци търсят по-балансирана оценка, обръщайки внимание както на социалните причини, така и на последвалите тежки репресии. Независимо от тези дебати, Септемврийското въстание и събитията във Фердинанд остават ярък пример за волята на хората от Северозападна България да се борят за права, свобода и достойнство.

В събитията около Септемврийското въстание и участието на Монтана ясно могат да се открият редица съвременни европейски ценности, които и днес стоят в основата на демократичното общество. На първо място изпъква ценността на свободата и правото на гражданите да отстояват

своите интереси и убеждения. Въстаниците се надигат срещу власт, която възприемат като нелегитимна и несправедлива, и по този начин демонстрират стремеж към политическо участие и защита на основните права.

Друг важен елемент е борбата за социална справедливост и равенство. Основна движеща сила на въстанието е недоволството от социалните неравенства и липсата на защита на по-бедните и уязвими групи. Това кореспондира с европейската ценност за солидарност и грижа за общото благо. Също така в събитията личи значението на гражданската активност и отговорността към общността. Жителите на Фердинанд (дн. Монтана) се включват масово в движението, показвайки готовност да защитават не само личните си интереси, но и тези на своя град и регион. Така се проявява духът на колективна воля и чувство за принадлежност към общността – ценност, силно застъпена в съвременна Европа.

Не на последно място, трагичните последици от въстанието поставят акцент върху нуждата от мирно решаване на конфликти, защита на човешките права и достойнство – основни принципи на Европейския съюз днес. Репресиите и насилието, последвали въстанието, са пример за това колко пагубно е потъпкването на тези ценности и защо те са в центъра на европейския демократичен модел.

Създаване на първия български театър (Лом – 1856 г.)

Читалище „Постоянство – 1856“ в Лом има корени още от 1848 г., когато младият учител Кръстьо Пишурка създава читалищна библиотека, прикачена към класна стая в Ломското училище. Тази библиотека се развива и се утвърждава чрез дейността на Ломското гражданско дружество „Развитие“ и преместването в собствена сграда през 1909 г.

Една от най-значимите културни инициативи на читалището е създаването на първия български театър. През есента на 1856 г. „млади българчета“ (деца) поставят първата постановка – „Многострадална Геновева“, в която Кръстьо Пишурка е режисьор и изпълнител на главната роля. На 12 декември 1856 г. е второто представление – „Велизариевата опера“, адаптация от Ангелаки Войнович, което се води първото музикално-драматично представление в България. Оттогава читалище „Постоянство“ се развива като център на културата и образованието в Лом, предлага богат театрален живот, музика, балет, школа по изкуствата, самодейни състави и библиотеки с големи фондове. Първият театър, създаден там, остава символ на пробуждащото се българско художествено и национално съзнание, както и на усилието за културно самоопределение преди Освобождението.

В създаването на първия български театър в Лом и в дейността на читалище „Постоянство – 1856“ ясно се открояват редица съвременни европейски ценности. На първо място стои ценността на културата и духовното развитие, която днес е основополагаща за европейската идентичност.

Театралните постановки в Лом не са просто забавление, а акт на културно израстване и доказателство за стремежа на българите да бъдат част от общеевропейското духовно пространство.

Друг основен акцент е образованието и знанието като обществена сила. Чрез театъра и читалищната библиотека се създават условия за просвета, за обогатяване на ума и духа на хората – нещо, което днес се възприема като право и задължение във всяко демократично общество. Също така в тези събития проличава ценността на гражданската активност и доброволчеството. Учредяването на читалището и организирането на театралните представления са плод на инициативата на местната общност, а не на държавна власт.

Този дух на самоорганизация и участие в обществения живот е пряко свързан със съвременните европейски принципи за активно гражданско общество. Не на последно място, театралната дейност в Лом носи белега на свободата на изразяване и творческото многообразие, които са фундаментални ценности на Европейския съюз. Представленията на Пишурка и неговите съмишленици дават възможност на хората да се докоснат до изкуство, което събужда чувства, мисъл и национално самосъзнание.

Слизане на Ботевата чета в Козлодуй (1876 г.)

Козлодуй е свързан най-вече с едно голямо и знаково събитие в българската история – слизането на Христо Ботев и неговата чета на българския бряг на 17 май 1876 г. Тогава параходът „Радецки“, пътуващ по Дунав, е спрял от четниците, които заставят капитана да акостира при Козлодуй. Там Ботев и около 200 негови сподвижници слизат, за да започнат своя поход към въстаналия народ в Търновско в рамките на Априлското въстание. Макар четата да е разбита след тежки боеве във Врачанския Балкан, слизането при Козлодуй остава символ на саможертвата и борбата за свобода.

Днес това събитие се почита ежегодно, а край Козлодуй се издига паметник на Ботевата чета. То е не само част от националната памет, но и пример за съвременни ценности като борба за свобода и справедливост, демократични права и национално достойнство.

Слизането на Христо Ботев и неговата чета при Козлодуй на 17 май 1876 г. е събитие, в което ясно се открояват редица съвременни европейски ценности. Най-напред проличава ценността на свободата, която е основополагаща за европейската цивилизация. Ботев и неговите сподвижници поемат пътя към сигурна гибел, водени от вярата, че народът има право на свобода и независим живот.

Друг акцент е борбата за справедливост и човешки права. Четата слиза при Козлодуй, за да подкрепи Априлското въстание и да заяви пред света, че българите не желаят да живеят под

потисничество. Тази саможертва е в пълно съзвучие с днешните европейски принципи за защита на човешкото достойнство и правото на народите сами да определят съдбата си.

Също така в това събитие личи солидарността и общността на действията. Макар да идват от различни краища на българските земи, четниците са обединени от една цел и общ идеал – освобождението на родината. Подобна сплотеност е основен елемент от европейските ценности, които днес насърчават сътрудничество и обединение между народите.

Не на последно място, в слизането при Козлодуй откриваме и ценността на саможертвата за общото благо. Христо Ботев и четниците му жертват личната си безопасност и живот в името на бъдещите поколения – пример, който съвпада със съвременната европейска идея за гражданска отговорност и служба в полза на обществото. Поради тази причина това историческо събитие не е само национална светиня, а и ярко свидетелство, че българският народ отдавна е изповядвал ценности, които днес са в основата на обединена Европа – свобода, справедливост, солидарност и човешко достойнство.

Изводи от документално проучване

Анализът показва, че в Северозападна България съществува значителна възможност за интеграция на европейските ценности с традиционните. Сходствата включват ценности като солидарност, грижа за общността, уважение към културното наследство и трудова етика. Разликите се проявяват главно в индивидуализма, универсалната толерантност и формализираната гражданска активност, които европейските ценности подчертават. Проекти, които свързват европейските принципи с местните традиции и културна идентичност, могат ефективно да повишат осведомеността и приемането на европейските ценности сред младите хора в региона.

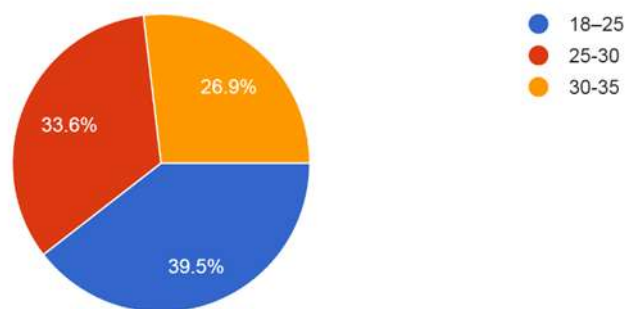
Анализ на резултати от анкетно проучване

Проучването е проведено между 01.09.2025 и 31.10.2025 сред 200 младежи на възраст между 18 и 35 години от Северозападна България. Анкетата е анонимна, направена чрез разпращане на стандартизиран въпросник, който съдържа 21 въпроса.

Всеки участник в анкетата имаше свободата сам да избира на кои въпроси да отговори. Принудителното попълване на всички въпроси често води до неискрени или случайни отговори, особено ако участникът не разбира въпроса или не желае да отговори. Позволявайки на участниците да отговарят само на въпросите, които ги интересуват или по които имат мнение, гарантира събиране на по-надеждни и смислени данни. Въпреки това, почти всички въпроси са попълнени от всички 200 анкетиращи.

Графика 1:

1. Възраст:

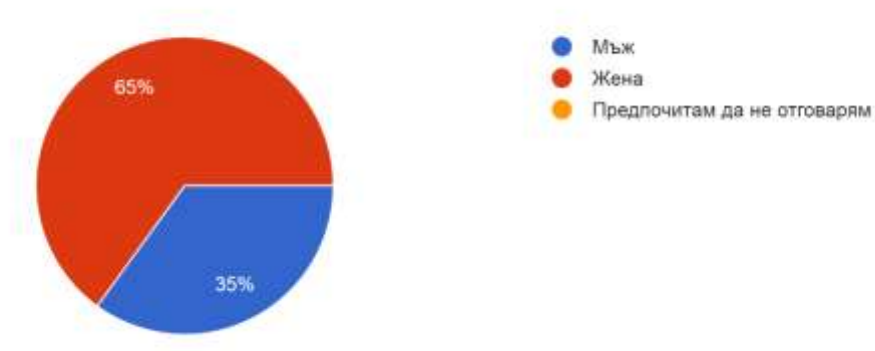

Най-голям дял от участниците са на възраст между 18 и 25 години (39.5%). Това предполага, че извадката е предимно от млади хора, вероятно студенти или в началото на професионалния си път. Групата 25–30 години също е силно представена с 33.6%, което показва, че значителна част от участниците са в етап на установяване в кариерата и/или личния живот. Най-малко представена група 30–35 години с 26.9%, което все пак е значителен дял, но показва лек спад в участието на по-зрели индивиди.

Жените доминират в извадката (фиг. 2) с 65% като представляват почти две трети от всички участници. Това може да е показателно за по-висока ангажираност или интерес към темата на проучването. Мъжете са значително по-малко (35%), което е почти наполовина спрямо жените. Категорията „Предпочитам да не отговарям“ не е представена, което означава, че всички участници са избрали да посочат пола си. Това може да се тълкува като знак за доверие към анкетата или липса на чувствителност по темата.

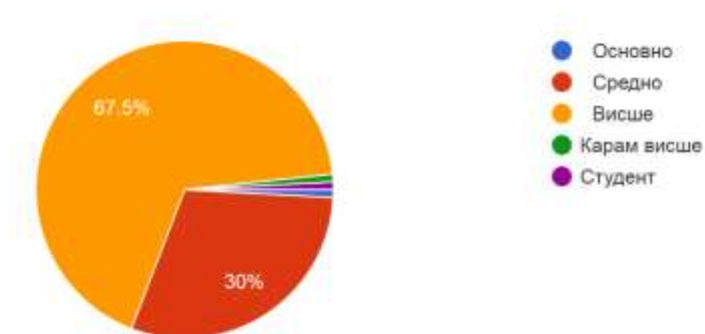
Графика 2:

2. Пол:

Графика 3:

3. Образование:

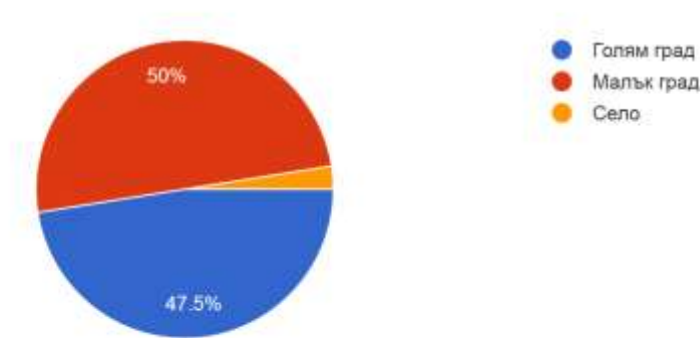
Повечето участници в проучването притежават висше образование (67,5%), което показва високо ниво на квалификация и вероятна професионална ангажираност. Анкетираниите със средно образование съставляват 30%, докато участниците с основно образование са малцинство. Категориите „Карам висше“ и „Студент“ могат да бъдат включени към групата с висше образование, което допълнително подчертава образователното ниво на извадката.

Високото образование сред участниците вероятно влияе върху по-критичното, аналитично и информирано възприемането на темата на проучването. Големият процент на висшистите, участващи в проучването може да се обясни с особеностите на младите хора в Северозападна

България. Според проучване на OECD⁹ делът на младежите (15-24 години), които нито учат, нито работят е 33,5% при 20,9% средно за страната. Специфично за тази група е, че обикновено проявяват по-малък интерес към социално-икономическите процеси и по-рядко се включват в подобни изследвания.

Графика 4:

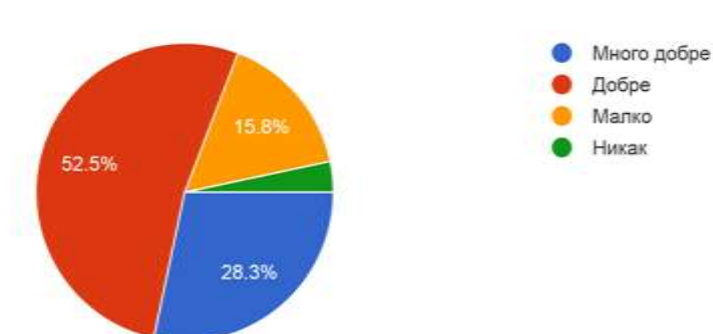
4. Откъде сте:

Половината от анкетираните са от малки градове, което показва силно участие от по-малки населени места. 47.5% от участниците са от големи градове. Само 2.5% от анкетираните са от села, което може да се дължи на ограничен достъп до анкетата или по-ниска дигитална ангажираност.

Графика 5:

5. Доколко сте информирани за ценностите и принципите на ЕС?

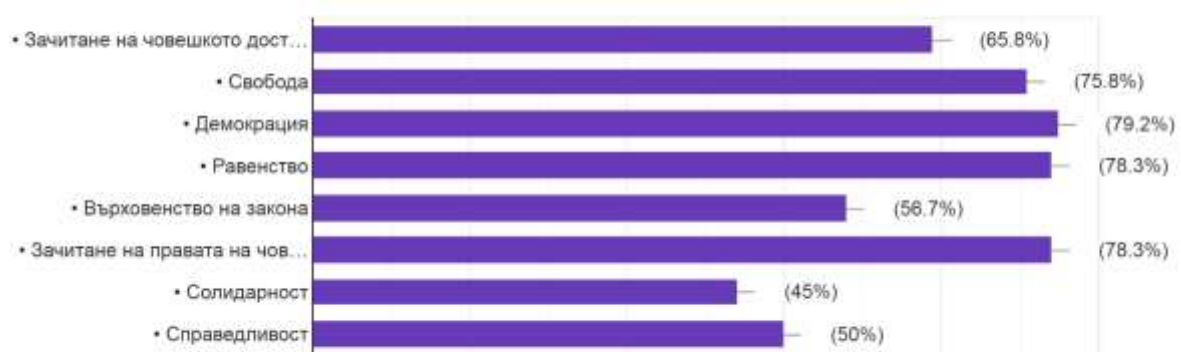

⁹ OECD, Job Creation and Local Economic Development 2024 - Country Notes: Bulgaria, достъпно на https://www.oecd.org/en/publications/job-creation-and-local-economic-development-2024-country-notes_ad2806c1-en/bulgaria_46a5decd-en.html

Над половината от анкетираните (52.5%) смятат, че са добре информирани относно ценностите и принципите на Европейския съюз. Почти една трета от респондентите (28.3%) се определят като много добре запознати, което показва високо ниво на осведоменост сред част от обществото. Значителен дял (15.8%) признава ограничено познаване на темата, което може да е сигнал за нужда от повече информационни кампании. Приблизително 3.4% от участниците заявяват пълна липса на информираност, което подчертава важноста на достъпна и разбираема комуникация от институциите.

Графика 6:

6. Кои от следните ценности според Вас са част от европейските ценности? (може да се избераат няколко)

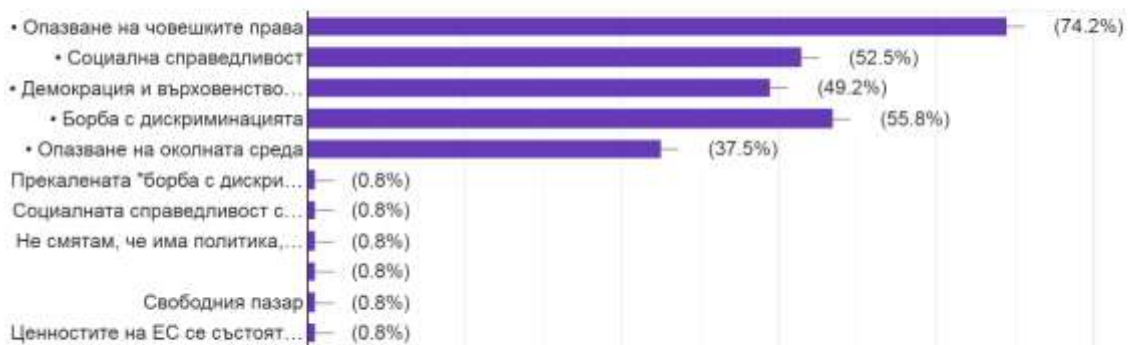
„Демокрацията“ (79.2%) е най-разпознаемата европейска ценност сред участниците. Почти 4 от 5 от тях я свързват с ЕС. „Равенството“ (78.3%) е силно утвърдена ценност, която показва обществена чувствителност към справедливото третиране на всички. „Защитането на правата на човека“ е също с толкова високо признание, което подчертава значението на индивидуалните свободи и защита. Над половината от участниците (56.7%) разпознават „върховенството на закона“ като европейска ценност, но все още има място за повишаване на осведомеността. Причините за това може да са няколко. Първо, за разлика от по-интуитивни ценности като „свобода“ или „равенство“, „върховенството на закона“ е по-сложно и юридически натоварено понятие. Много хора може да не са сигурни какво точно означава, дали става дума за спазване на закони, независимост на съдебната власт, или нещо друго. Второ, в страни, където има усещане за корупция, политическо влияние върху съдебната система или неравно прилагане на закона, хората може да не свързват върховенството на закона с реалност, а с формалност. Това може да доведе до цинично или дистанцирано отношение към тази ценност. Трето, ценности като „свобода“ и „демокрация“ често се използват в кампании, речи и символи (например

избори, протести, знамена). „Върховенството на закона“ рядко се визуализира или комуникира емоционално, което го прави по-малко запомнящо се.

Най-слабо разпозната ценност е солидарността с 45%, въпреки че е ключова за европейската интеграция и сътрудничество. Това може да се дължи на факта, че много хора я асоциират с политически лозунги, миграционна политика или икономически трансфери между държави, а това са теми, които понякога предизвикват противоречия.

Графика 7:

7. Кои политики на ЕС според Вас най-добре отразяват ценностите му? (може да се избера няколко)

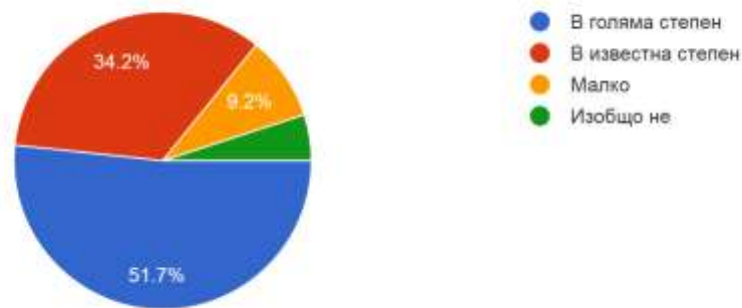
Резултатите, изобразени в Графика 7 показват, че анкетираните най-силно свързват ЕС с правата на човека, демокрацията и борбата с дискриминацията. По-слабо се разпознават екологичните и икономическите измерения, което може да е сигнал за нужда от по-добра комуникация и видимост на тези политики. Опазването на човешките права (74.2%) е най-силно асоциираната политика с ценностите на ЕС. Това показва, че хората възприемат ЕС като гарант за индивидуални свободи и защита. Демокрацията и върховенството на закона (49.2%), макар и по-ниско, все пак се разпознават от почти половината участници, което е показателно за осъзнаване на институционалната рамка на ЕС. Борбата с дискриминацията (55.8%) и социалната справедливост (52.5%) са възприети като важни, но не водещи. Това отразява известна поляризация или неяснота около тези термини.

Опазването на околната среда (37.5%) е значително по-ниско, въпреки че ЕС е световен лидер в климатичната политика. Това може да се дължи на липса на видими резултати на местно ниво, възприемане на екологията като отделна тема, не свързана пряко с „ценности“. Само по 0.8% от участниците са изразили критични или отхвърлящи мнения като например, че социалната

справедливост създава неравенства, че борбата с дискриминацията е прекомерна, или че няма политика, която отразява ценностите на ЕС.

Графика 8:

8. Смятате ли, че Европейският съюз влияе върху развитието на България?

Над половината от участниците (51.7%) смятат, че ЕС оказва значително влияние върху развитието на България. Това показва високо ниво на признание за ролята на ЕС в икономическото, социалното и институционалното развитие на страната. Една трета от респондентите (34.2%) признават умерено влияние. Това отразява по-нюансирано възприятие като например, че ЕС има значение в определени сфери, но не навсякъде. По-малка част от участниците (9.2%) смятат, че влиянието е ограничено. Това може да се дължи на липса на видими резултати в личния им живот или Северозападния регион като цяло. Много малък процент от респондентите (4.9%) не виждат никакво влияние от ЕС. Това може да е свързано с недоверие към институциите, липса на информация или критично отношение към европейските политики.

Общо над 85% от участниците признават поне известна степен на влияние от ЕС, което показва широко обществено съгласие, че членството в Съюза има реално отражение върху страната.

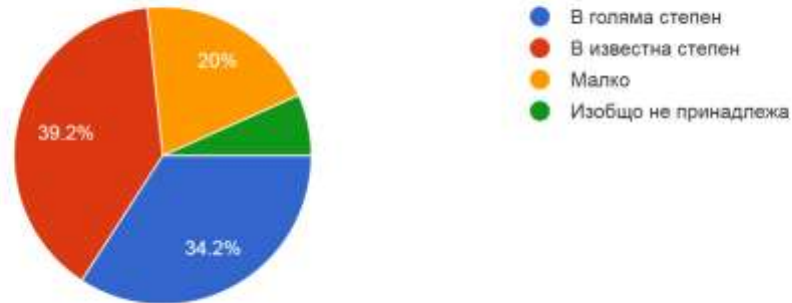
Високият дял на „в голяма степен“ може да се свърже с:

- Финансиране чрез европейски програми и фондове.
- Инфраструктурни проекти.
- Законодателни реформи и институционално укрепване.

По-ниските стойности при „малко“ и „изобщо не“ подчертават нуждата от по-добра комуникация на конкретните ползи от ЕС, особено в по-слабо развити или периферни региони.

Графика 9:

9. До каква степен чувствате, че принадлежите към европейската общност?

Най-голям дял от участниците (39,2%) чувстват, че в известна степен принадлежат към европейската общност. Това показва умерено чувство за принадлежност, което може да се дължи на културни различия, политическа дистанция или липса на личен досег с европейски инициативи. Над една трета от респондентите (34.2%) се чувстват в голяма степен, принадлежащи към европейската общност, което е позитивен индикатор за европейска идентичност. Тези хора вероятно имат по-добра информираност, достъп до програми или личен опит с европейски ценности. Един на всеки пет участници (20%) изпитва слабо чувство за принадлежност, което може да е резултат от недоверие, липса на представителност или усещане за периферност спрямо европейските процеси. Приблизително 6.6% отговарят с „Изобщо не принадлежа“. Макар и малък, този дял показва пълна дистанция от европейската идентичност, което може да е свързано с националистически нагласи, социална изолация или критично отношение към ЕС.

Общо над 73% от участниците усещат поне частична принадлежност към европейската общност, което е силен сигнал за интеграция и приемане. Въпреки това, над една четвърт от респондентите се чувстват слабо или никак свързани, което подчертава нуждата от:

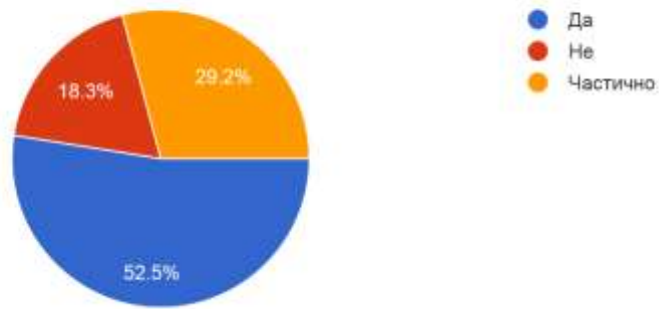
- По-добра комуникация на европейските ценности и ползи.
- Повече възможности за участие в европейски програми, особено в по-малки населени места.
- Културни и образователни инициативи, които да изграждат чувство за общност.

Сравнение на резултатите от графики 5, 8 и 9 демонстрира, че информираността и възприятието за влияние са високи, което показва, че хората знаят за ЕС и признават неговата роля. Чувството

за принадлежност е по-слабо, въпреки добрата информираност. Това подсказва, че знанието и признанието не винаги водят до емоционална идентификация.

Графика 10:

10. Чувствате ли се свързани с европейските ценности?

Над половината от участниците (52.5%) се чувстват свързани с европейските ценности. Това е силен индикатор за приемане на принципите на ЕС като част от личната или националната идентичност. Почти една трета от респондентите (29.2%) изпитват умерена свързаност. Това означава, че възприемат някои ценности като близки или че усещат дистанция между идеалите и реалността. Почти една пета от участниците (18.3%) не се чувстват свързани с европейските ценности. Това може да се дължи на:

- Липса на информираност.
- Културни различия.
- Критично отношение към ЕС или неговите политики.

Общо над 80% от участниците усещат поне частична свързаност с европейските ценности, което е позитивен сигнал за интеграция. Въпреки това, почти 1 от 5 респонденти се дистанцират, което подчертава нуждата от:

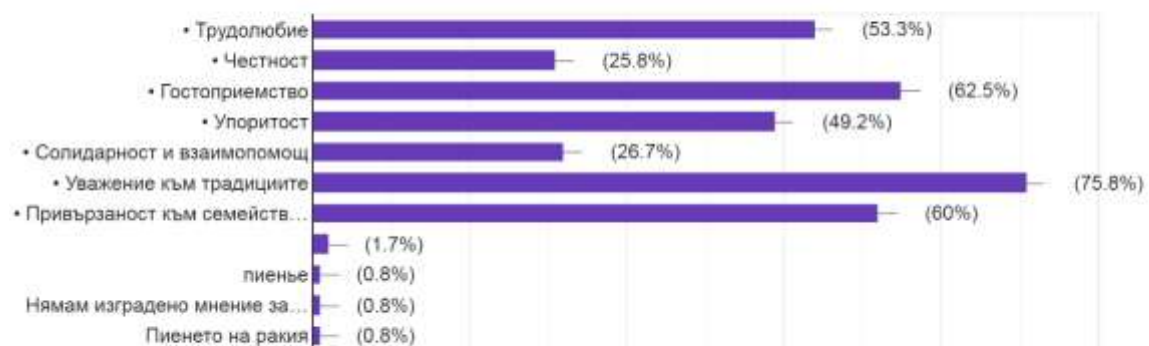
- По-добро обяснение как европейските ценности се проявяват в ежедневието.
- Повече диалог между европейските институции и гражданите.
- Културно чувствителни подходи, които да свържат ценностите с местната идентичност.

Резултатите от графики 9 и 10 демонстрират, че свързаността с ценностите е по-висока от чувството за принадлежност. Това още веднъж доказва, че хората могат да приемат и споделят европейските принципи (като демокрация, равенство, права), без непременно да се чувстват част от европейската общност. От особена важност за институции, НПО и организатори на образователни програми е да проумеят, че приемането на ценностите не винаги води до чувство

за принадлежност. С цел засилване на европейската идентичност, е важно не само да се комуникират ценностите, но и да се създават лични, културни и социални връзки, които изграждат усещане за общност.

Графика 11:

11. Кои ценности според Вас са най-характерни за хората от Северозападна България? (може да изберете повече от един отговор)

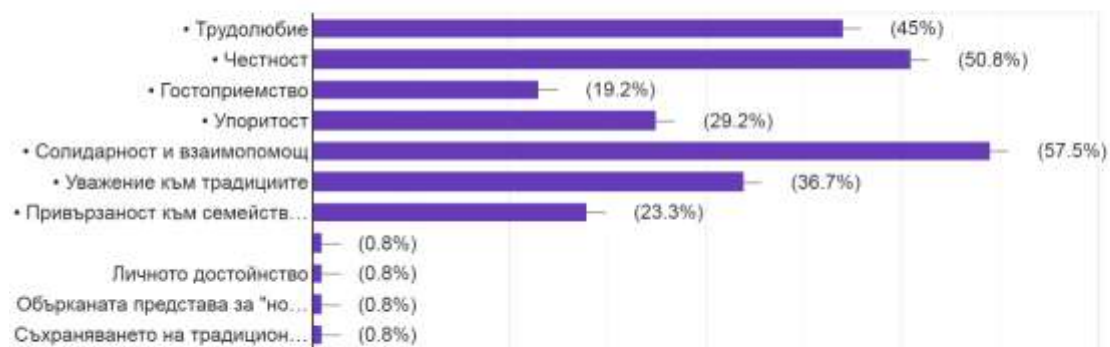
В Северозападна България най-високо оценената ценност от младите хора е уважението към традициите (75.8%). Това показва дълбока връзка на местното население с културното наследство и обичаите, които изпълняват важна роля за формиране на идентичността и социалната структура. Гостоприемството, оценено на 62.5%, подчертава доброжелателността и отвореността към другите, което е характерна черта на региона. Привързаността към семейството (60%) отразява значението на семейните връзки като основен източник на подкрепа и стабилност, особено в контекста на икономически трудности. Трудолюбието (53.3%) и упоритостта (49.2%) показват наличието на силна работна етика и способност за справяне с предизвикателства, което е типично за общности, свикнали да преодоляват трудности чрез усилия и постоянство.

По-слабо изразени са ценностите на солидарност и взаимопомощ (26.7%) и честност (25.8%). Ниската оценка на солидарността може да отразява индивидуалистични нагласи или усещане, че общностната подкрепа е по-рядко срещана. По-ниската оценка на честността сигнализира известен скептицизъм или недоверие, вероятно като резултат от социални и институционални предизвикателства. Маргиналните отговори, свързани с пиене или липса на мнение, са практически несъществени, което показва, че популярните стереотипи за региона не се споделят от самите жители.

Обобщено, резултатите очертават Северозападна България като регион с ясно изразен традиционализъм, силни семейни и междуличностни връзки, устойчивост и трудолюбие, но с по-слабо развита колективна солидарност и определен дефицит на доверие. Тези особености могат да бъдат основа за културни инициативи, социални програми и икономически стратегии, които използват традициите, укрепват общностите и подпомагат млади семейства и трудоспособното население.

Графика 12:

12. Кои ценности на Северозападна България според Вас са най-застрашени днес? (може да изберете повече от един отговор)

В Северозападна България респондентите оценяват някои ценности като застрашени, което очертава специфични социални и културни тревоги. Най-застрашена е солидарността и взаимопомощта, с 57.5%. Тази ценност е сърцевина на социалната сплотеност и показва тревога за отслабване на общностните връзки и взаимната подкрепа. Честността, оценена като застрашена от 50.8% от анкетираните, отразява загриженост за моралната устойчивост и етичните норми, които са фундаментални за доверието между хората.

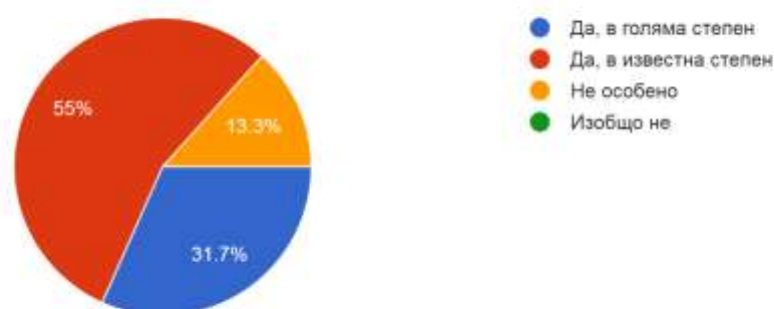
Трудолюбието, традиционно свързано с идентичността на региона, се възприема като застрашено от 45% от респондентите, което може да отразява икономическа несигурност, обезкуражаване или липса на възможности. Уважението към традициите, застрашено според 36.7% от анкетираните, показва притеснение относно загубата на културна приемственост и обезценяването на местните обичаи. Упоритостта, оценена на 29.2%, макар и по-ниско, сигнализира за тревога, че устойчивостта и борбеността на хората могат да отслабнат. Привързаността към семейството, с 23.3%, може да показва промени в семейната структура, миграция или социална изолация.

Най-малко застрашени се възприемат гостоприемството, с 19.2% и някои абстрактни или философски ценности, като лично достойнство, объркана представа за „новото“ и съхраняване на традиционните ценности, които всички са с по 0.8%. Това показва, че респондентите оценяват заплахите по-конкретно и прагматично, отколкото чрез абстрактни или идеологически категории.

Резултатите от графики 11 и 12 показват, че младите жители на Северозападна България са силно ориентирани към традициите, семейството и междуличностните отношения, с добре развита работна етика и устойчивост, но същевременно се сблъскват с реални предизвикателства в областта на моралните и социални добродетели, културната приемственост и общностната сплотеност. Тези наблюдения показват необходимостта от инициативи и политики, които укрепват социалната солидарност, етичните норми и културната идентичност, за да се поддържа устойчивото развитие на региона и общностния дух.

Графика 13:

13. Смятате ли, че местните ценности влияят на ежедневието Ви?

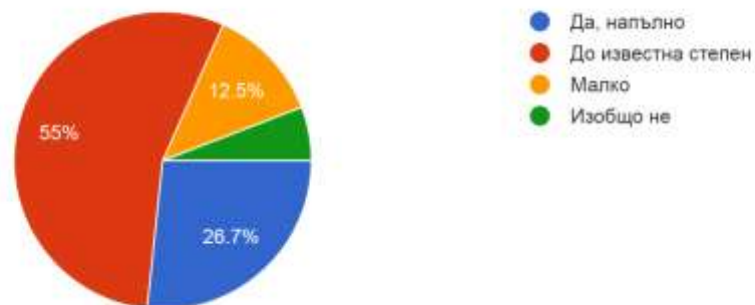
В Северозападна България местните ценности продължават да оказват значимо влияние върху ежедневието на населението. Според анкета, 86.7% от респондентите смятат, че тези ценности оказват влияние в голяма или известна степен, което показва, че културната идентичност и социалните норми са дълбоко вкоренени в личния и обществен живот. Това е силен индикатор за устойчивостта на местната ценностна система, дори пред лицето на социални и икономически предизвикателства.

Малка, но значима част от анкетираните (13.3%) посочват, че местните ценности не влияят особено на ежедневието им. Това може да се тълкува като сигнал за индивидуализация, дистанциране от традиционните норми или въздействие на външни културни модели.

Интересно е, че никой от участниците не е избрал отговора „Изобщо не“, което показва, че дори по-критично настроените респонденти не отхвърлят напълно местните ценности. Това подсказва, че местните ценности са живи и релевантни, дори когато се възприемат като застрашени (според графика 12).

Графика 14:

14. Смятате ли, че европейските ценности могат да се интегрират в ежедневието на Северозападна България?

Резултатите от графика 14 показват, че в Северозападна България преобладава умерен оптимизъм относно интеграцията на европейските ценности в ежедневието. Най-голям дял от анкетираните (55%) смятат, че тези ценности могат да се интегрират до известна степен. Това показва отвореност, но и известна предпазливост. Хората не отхвърлят европейските принципи, но ги възприемат като частично приложими или трудни за адаптация към местния контекст. Този подход вероятно отразява усещане за културна дистанция, институционално недоверие или липса на практически механизми за прилагане.

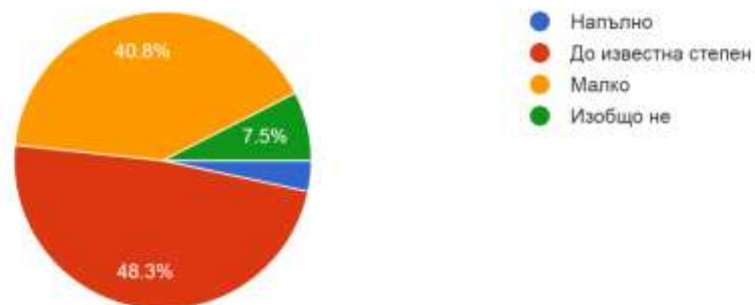
Значителна част от анкетираните (26.7%) вярват, че европейските ценности могат да се интегрират напълно. Тази група вероятно включва хора с по-голям достъп до образование, европейски програми или активна гражданска позиция, които виждат съвместимост между европейските принципи и местните добродетели.

Скептицизмът и отхвърлянето са маргинални, но съществуват. 12.5% смятат, че интеграцията е възможна само малко, а под 6%, че изобщо не. Тези нагласи могат да произлизат от усещане за несъвместимост, страх от културна загуба или политическо недоверие, като често засягат хора, които се чувстват изолирани от европейските процеси или възприемат ценностите като наложени отвън.

Над 80% от респондентите допускат поне частична интеграция на европейските ценности, което предоставя добра основа за диалог и съвместни инициативи. Основното предизвикателство не е в отхвърлянето на ценностите, а в тяхната адаптация или как европейските принципи могат да бъдат преведени на местен език, практика и културна реалност. Комуникационните усилия трябва да се насочат към онзи сектор, който допуска интеграция „до известна степен“, като се демонстрират конкретни примери за съвместимост между европейски и регионални ценности.

Графика 15:

15. До каква степен смятате, че европейските и традиционните ценности на Северозапада се припокриват?

В Северозападна България преобладава умерено припокриване между европейските и местните традиционни ценности. Най-голям дял от анкетираните (48.3%) смятат, че двете системи се припокриват до известна степен. Това показва наличие на частично съвпадение, като хората разпознават общи принципи, но същевременно усещат различия в начина, по който тези ценности се проявяват в ежедневието.

Силно изразено е усещането за ограничено припокриване. 40.8% от попълнителите анкетата смятат, че двете системи съвпадат само малко. Това подсказва, че за голяма част от хората европейските ценности се възприемат като външни, абстрактни или трудно приложими спрямо местната културна реалност. Причините могат да бъдат културна несъвместимост, липса на диалог или недоверие към институционалните послания.

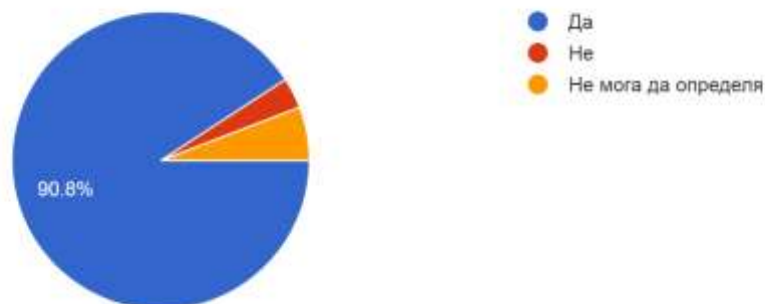
Само 3.4% вярват, че ценностите се припокриват напълно, което показва ограничено възприемане на европейските принципи като естествено продължение на местната традиция. Тази група вероятно включва хора с по-голяма гражданска ангажираност, достъп до европейски програми или интеркултурен опит. Явно отхвърляне съществува при 7.5% от респондентите,

които смятат, че изобщо няма припокриване. Това е сигнал за културна дистанция, която може да представлява бариера пред интеграцията и диалога.

Обобщено, над 89% от анкетираниите не възприемат пълно припокриване между европейските и традиционните ценности, което показва нужда от по-добро „превеждане“ на европейските принципи в местен контекст. Основното предизвикателство не е в отхвърлянето, а в липсата на осезаема връзка. Хората трябва да видят как европейските ценности могат да подкрепят и обогатят местните добродетели. Комуникационните усилия следва да се насочат към „известната степен“ на припокриване, като се изградят мостове между абстрактното и конкретното, между институционалното и културното.

Графика 16:

16. Гордеете ли се с исторически събития от Северозападна България? (Чипровско въстание, Врачанските събития за прогонване н...агър, Слизането на Ботевата чета в Козлодуй)

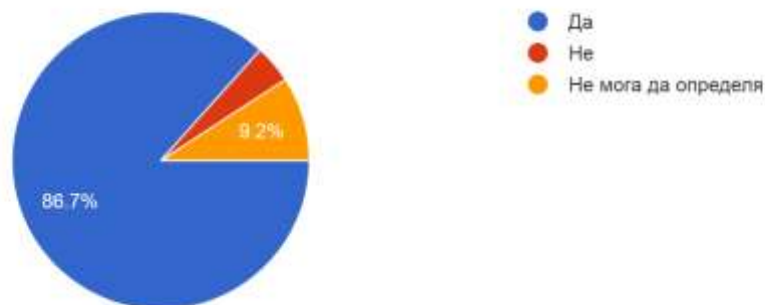
В Северозападна България се наблюдава изключително високо ниво на регионална гордост, като 90.8% от респондентите дават положителни отговори. Това показва почти единодушно чувство на гордост от историческите събития в региона и е силен индикатор за жива историческа памет, културна идентичност и емоционална връзка с миналото. Събития като Ботевата чета и Чипровското въстание се възприемат не просто като факти, а като символи на доблест, борба и принадлежност. Минимален процент от анкетираниите са дали отговори „Не“ или „Не мога да определя“, което показва широка споделеност на историческата гордост. Липсата на колебание подсказва, че тези събития са част от колективната идентичност и се предават от поколение на поколение.

Регионалната гордост и историческата памет представляват важен емоционален ресурс, който може да се използва за изграждане на мост между традиционните и европейските ценности. Гордеенето с регионалното минало е основа за културна устойчивост, особено в контекста на

усещането за застрашени местни добродетели. Комуникационни и образователни инициативи, които свързват историческите събития с ценности като свобода, достойнство и солидарност, могат да засилят чувството за принадлежност и да подкрепят интеграцията на европейските принципи.

Графика 17:

17. Смятате ли, че те са се случили със стремеж за защита на ценности като човешко достойнство, свобода, демокрация, равенство, ...ава на човека, солидарност и справедливост?

В Северозападна България преобладава силно убеждение, че историческите събития са били мотивирани от защита на фундаментални човешки и демократични ценности. 86.7% от респондентите споделят това мнение, което показва, че историческата памет се възприема не само като фактология, а като морално и ценностно наследство. Събития като Чипровското въстание и Ботевата чета се свързват с ценности като свобода, достойнство и справедливост, което подсказва дълбоко емоционално и идеологическо припознаване на миналото.

Умерено колебание се наблюдава при 9.2% от анкетираните, които не са сигурни дали историческите събития са били мотивирани от ценности. Тази група вероятно включва млади хора, по-слабо ангажирани с регионалната история или с по-аналитичен подход към миналото, и представлява възможност за образователна намеса, която да осветли връзката между историческите събития и ценностите.

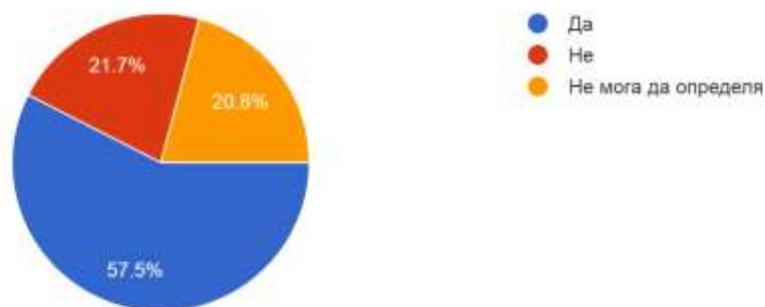
Минимален процент (4.1%) от респондентите не вярват, че събитията са били мотивирани от защита на ценности. Това може да отразява цинична перспектива, политическо недоверие или алтернативни интерпретации на историята. Важно е тази група да бъде включена в диалог, за да се избегне поляризация и маргинализация.

В общи линии историческите събития се припознават като носители на универсални ценности, което създава основа за свързване между регионалната идентичност и европейските принципи. Гордостта от миналото се преплита с морална легитимност, превръщайки историята в мощен

инструмент за изграждане на ценностна принадлежност. Образователни и комуникационни инициативи, които показват как историческите борби са били израз на стремеж към свобода, достойнство и справедливост, могат да засилят чувството за принадлежност и да подкрепят интеграцията на европейските ценности.

Графика 18:

18. Смятате ли, че местната ценност „уважение към традициите“ отразява европейската идея за културно многообразие?

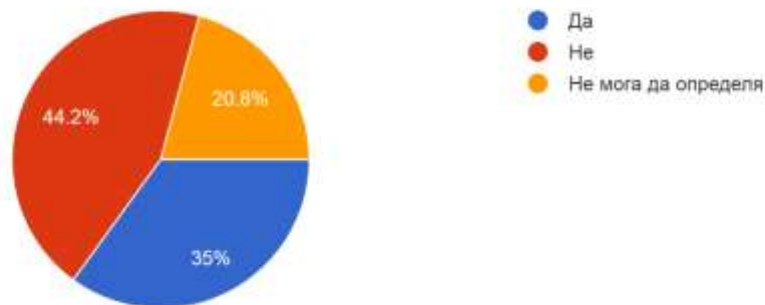
В Северозападна България преобладава съгласие, че уважението към традициите може да се свърже с европейската идея за културно многообразие. 57.5% от респондентите смятат, че местната ценност е съвместима с европейските принципи, особено тези, които насърчават идентичността, разнообразието и културната автономия. Това показва, че значителна част от населението разпознава традициите като ресурс, чрез който европейските ценности могат да бъдат „преведени“ без да се възприемат като заплаха за местната култура.

В същото време 21.7% от анкетираните не виждат връзка между уважението към традициите и европейската концепция за културно многообразие, а 20.8% не могат да определят. Тези резултати подсказват наличие на културна дистанция или неяснота относно европейските принципи, като част от респондентите може да възприемат европейските ценности като универсализиращи или потенциално заплашващи локалната идентичност.

Уважението към традициите има потенциал да служи като мост между местната и европейската идентичност, но това изисква активна комуникация и образователни инициативи. Над 40% от анкетираните са несигурни или несъгласни, което показва нужда от пояснение как културното многообразие подкрепя не унификацията, а различието, включително регионалните традиции, обичаи и културна памет. Акцентът трябва да бъде върху това, че европейската идея за многообразие не застрашава, а дори защитава и обогатява местната уникалност.

Графика 19:

19. Смятате ли, че местната ценност „честност“ отразява принципа на върховенството на закона в ЕС?

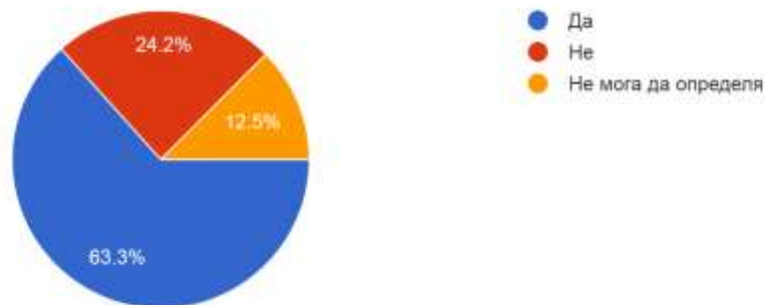

В Северозападна България преобладава скептицизъм относно връзката между местната ценност „честност“ и европейския принцип на върховенството на закона. 44.2% от респондентите не виждат пряка връзка между тях, което подсказва, че мнозина възприемат честността като лична морална добродетел, а не като институционален принцип. Това вероятно се дължи на невъзможността да се разпознае как индивидуалното поведение служи като основа за функционирането на правната държава. В същото време 35% от анкетираните смятат, че честността отразява върховенството на закона, показвайки осъзнаване за връзката между моралните норми и правната система, макар и без да е доминиращо. Тази група вероятно включва хора с по-висока правна култура или активна гражданска ангажираност. Високо ниво на колебание се наблюдава при 20.8% от респондентите, които не могат да определят позицията си. Това показва неяснота или липса на информация относно европейските принципи и тяхната връзка с местните ценности и представлява възможност за образователна намеса.

Резултатите демонстрират, че честността се възприема предимно като лична добродетел, а не като правна основа, което създава разрыв между моралната и институционалната перспектива. Съществува нужда от „превод“ на европейските принципи в езика на местните ценности, за да се покаже как индивидуалното поведение като честност подкрепя върховенството на закона. Образователни и комуникационни инициативи, които свързват честността с правната справедливост, прозрачността и отговорността, могат да засилят разбирането и приемането на върховенството на закона като ценност.

Графика 20:

20. Смятате ли, че местната ценност „солидарност и взаимопомощ“ отразява европейските ценности за солидарност и социална справедливост?

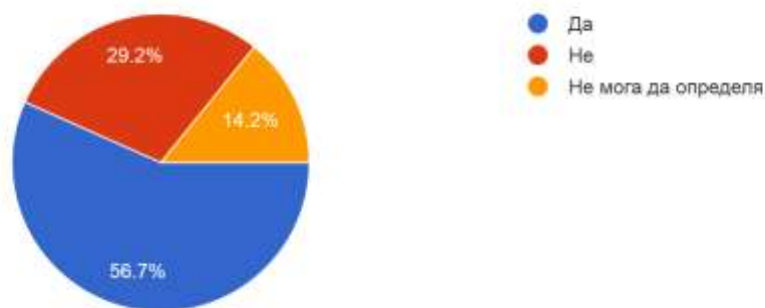

В Северозападна България над 63% от респондентите смятат, че местната ценност „солидарност и взаимопомощ“ отразява европейските принципи за солидарност и социална справедливост. Това показва, че значителна част от населението разпознава припокриване между регионалната етика и европейските ценностни рамки. Социалната чувствителност и взаимната подкрепа, характерни за региона, могат да се комуникират като част от европейската идентичност. В същото време 24.2% от анкетираните не виждат връзка между местната и европейската концепция за солидарност. Това вероятно се дължи на възприемане за разминаване между ежедневно практиката и институционалните послания или усещане, че европейската солидарност е по-абстрактна и по-малко приложима на местно ниво. Тази група може да се чувства изолирана от европейските политики или да възприема местната взаимопомощ като лична и неформална, в контраст с бюрократичната рамка на ЕС. 12.5% от респондентите се колебаят и не могат да определят позицията си. Това показва неяснота относно европейските дефиниции на социална справедливост или трудност да се разпознае връзката между местните практики и европейските принципи. Тази група представлява възможност за образователна и комуникационна намеса.

Като цяло местната солидарност се припознава като европейска ценност от мнозинството, което създава добра основа за културно и политическо свързване. Разминаването във възприятията подчертава нуждата от „превод“ на европейските концепции в езика на местната практика чрез примери, истории и реални ситуации. Комуникационни и образователни инициативи, които показват как европейската солидарност подкрепя местната взаимопомощ, например чрез социални програми, грижа за уязвими групи или доброволчество, могат да засилят чувството за принадлежност и доверие.

Графика 21:

21. Смятате ли, че местната ценност „трудолюбие“ отразява правото на труд в ЕС?

В Северозападна България над половината от респондентите (56.7%) смятат, че местната ценност „трудолюбие“ отразява европейското право на труд. Мнозинството разпознава съвместимост между личната работна етика и институционалните принципи, като трудът се възприема не само като задължение, но и като право, защитено от европейската рамка. Това предоставя добра основа за комуникация, която свързва местната трудова етика с европейските социални права. В същото време 29.2% от анкетираните не виждат връзка между трудолюбието и правото на труд. Това вероятно се дължи на разграничение между морална добродетел и правна защита или на усещане, че правото на труд не е реално гарантирано в практиката. Тази група възприема трудолюбието като лична необходимост, а не като защитено право, особено в контекста на безработица, несигурност или липса на възможности. 14.2% се колебаят и не могат да определят позицията си. Това показва неяснота или липса на информация относно европейските социални права и тяхната връзка с местната трудова ценност, което представлява възможност за образователна намеса.

Трудолюбието се припознава като ценност, която може да бъде свързана с европейското право на труд, но възприятията не са универсални. Съществува нужда от „превод“ на социалните права в езика на местната практика, за да се покаже как трудът е не само добродетел, но и защитено човешко право. Комуникационни и образователни инициативи, които демонстрират как ЕС подкрепя правото на труд чрез програми, защита на работниците и достъп до заетост, могат да засилят доверието и чувството за принадлежност.

Анализът на данните от анкетите показва, че младите хора в Северозападна България съчетават силна регионална идентичност с умерена до висока информираност и приемане на европейските ценности. Историческата памет и гордостта от миналото са изключително високи, като над 90% от респондентите свързват историческите събития с универсални ценности като

свобода, достойнство и справедливост. Тази историческа гордост предоставя стабилна основа за културна устойчивост и потенциал за интегриране на европейските принципи в регионалния контекст.

Местните ценности като уважението към традициите, трудолюбието, гостоприемството, привързаността към семейството и упоритостта са силно изразени, докато солидарността, взаимопомощта и честността се възприемат като по-заstraшени. Въпреки това трудолюбието и солидарността се възприемат като съвместими с европейските принципи, докато честността и върховенството на закона предизвикват по-голям скептицизъм и се разглеждат предимно като лични добродетели, а не като институционални ценности.

По отношение на европейските ценности, най-разпознаваеми са демокрацията, равенството, правата на човека и свободата, докато върховенството на закона и солидарността са по-слабо осъзнати. Над половината от респондентите се чувстват добре информирани относно ценностите и принципите на ЕС и признават поне частично влиянието му върху развитието на страната. Въпреки това чувството за принадлежност към европейската общност е умерено, като знанието и признанието на ценности не винаги водят до емоционална идентификация.

Младите хора от Северозападна България разполагат със стабилна ценностна основа, която може да бъде надградена чрез комуникация, образователни инициативи и практическа реализация на европейските принципи. Свързването на местните ценности с европейските, демонстрирането на тяхното практическо приложение и създаването на лични и социални връзки с европейската общност са ключови за засилване на чувството за принадлежност и интеграция. Укрепването на заstraшените местни добродетели и повишаването на информираността по сложни европейски принципи ще подпомогне както социалната кохезия, така и устойчивото възприемане на европейската идентичност в региона.

Анализ на резултати от фокус група

В проведената на 20 ноември 2025 година фокус група бяха изследвани ключови въпроси, възникнали от анализа на резултатите от анкетните карти. В нея се включиха осем младежи от Северозападна България.

Фокус групата разгледа широк спектър от теми, свързани с местните ценности, заплахите за тях и връзката им с европейските стандарти. Основното внимание беше насочено към толерантността, солидарността, уважението към традициите, честността и трудолюбието. Участниците подчертаха, че Северозападна България исторически е регион на религиозна и етническа толерантност, където различни общности са съжителствали мирно в продължение на векове. Солидарността и взаимопомощта се проявяват ежедневно, като примери са

отстъпването на места в обществения транспорт или помощта към възрастни хора, което показва, че тези ценности са част от социалния живот и взаимодействията между хората. Уважението към традициите е също толкова значимо, като се проявява чрез празници, народни обичаи, кухня, занаяти и културни събития, които създават идентичност и укрепват социалната сплотеност.

Въпреки положителните прояви на местните ценности, участниците обсъдиха редица заплахи за тях. Икономическата нестабилност, високата безработица и липсата на инвестиции водят до демотивация сред младите хора и миграция, което отслабва социалните връзки и предаването на традициите. Ограниченият достъп до образование и намаленото внимание към местната и европейската история също представляват предизвикателство. Обезлюдяването на селата и застаряването на населението водят до социална изолация, което допълнително застрашава проявата на солидарност и съпричастност. В този контекст честността и върховенството на закона се посочват като ценности, които често не намират реално отражение в институциите, което понижава доверието в държавата и обществото.

Връзката с европейските ценности беше другата важна тема в дискусиата. Основните европейски ценности като солидарност, труд, толерантност и културно многообразие се припокриват с местните, но тяхното интегриране изисква активна намеса. Участниците подчертаха необходимостта от медийно и образователно отразяване, стимулиране на младите хора чрез програми и подобряване на институционалната среда. Историята и културните традиции също формират локална идентичност и чувство за гордост, макар че личната връзка със събитията определя колко силно се усеща това чувство. Някои участници се идентифицират с историческите събития, докато други ги възприемат по-отстранено, като интересни факти или разкази, без да чувстват лично приобщаване.

Обобщавайки, Северозападна България демонстрира силни местни ценности, които обаче са изложени на различни заплахи, свързани с икономическата и социална среда. Европейските ценности могат да се интегрират чрез информационни кампании, образователни инициативи и създаване на мотивация сред младите хора. Историята и културните традиции продължават да формират идентичност и социална сплотеност, но тяхното предаване и устойчивост зависят от активното участие на общността и институциите. Въпреки предизвикателствата, балансът между положителни и отрицателни прояви на ценностите показва, че регионът има потенциал за запазване на своята културна идентичност и за интегриране на европейските стандарти в ежедневието.

Заклучение

Северозападна България е регион с устойчива ценностна основа и значителен потенциал за интеграция на европейските принципи с местните традиции. Младите хора съчетават силна регионална идентичност с висока степен на информираност и частично приемане на европейските ценности. Историческата памет и гордостта от миналото действат като ключов фактор за културна устойчивост, като значими исторически събития се свързват с универсални принципи като свобода, достойнство и справедливост.

Местните ценности като уважение към традициите, трудолюбие, привързаност към семейството и гостоприемство са силно изразени и често се проявяват чрез участие в културни празници, взаимопомощ и подкрепа за традиционни практики. Сходствата между местните и европейските ценности включват солидарността, грижата за общността и трудовата етика. Разликите се проявяват главно в индивидуализма, универсалната толерантност и формализираната гражданска активност, които европейските принципи акцентират, както и в по-слабото институционално прилагане на честността и върховенството на закона.

Резултатите от проучването подчертават необходимостта от целенасочени образователни и медийни инициативи, които да демонстрират практическото приложение на европейските ценности в местния контекст. Миграцията на млади хора и обезлюдяването на селските райони представляват сериозна заплаха за предаването на ценностите и културната устойчивост. В същото време се отбелязват конкретни прояви на солидарност, трудолюбие и културно участие, които показват, че местните ценности продължават да се реализират, макар и в ограничена степен.

Като цяло регионът има значителен потенциал за хармонично съчетаване на местни и европейски ценности. Успехът зависи от подкрепа на застрашените ценности, повишаване на информираността относно европейски принципи, свързване на местните и европейските ценности чрез практическо прилагане и стимулиране на активното участие на младите хора в обществения живот. Тези мерки ще подпомогнат социалната кохезия и устойчивото възприемане на европейската идентичност в Северозападна България.

Препоръки

1. Подобряване на образованието и медийната информираност
Разработване на програми и инициативи, които да повишават знанията на младите хора за европейските ценности и принципи, като се включат практически примери за тяхното приложение в ежедневието.
2. Подкрепа на културните и местните традиции

Организиране на повече културни събития, празници и фолклорни инициативи, които да ангажират младите хора и да поддържат регионалната идентичност, като се показва връзката им с местни и европейски ценности.

3. Стимулиране на солидарността и взаимопомощта

Създаване на локални и младежки проекти за социална активност, доброволчество и подкрепа на уязвими групи, за да се укрепи чувството на общност и солидарност.

4. Задържане и привличане на млади хора

Разработване на програми за трудова реализация, образование и социални инициативи, които да мотивират младите хора да останат в региона или да се върнат след временно отсъствие, за да се запази демографската и културната стабилност.

5. Укрепване на институционалната култура на честност и върховенство на закона

Повишаване на доверието в институциите чрез прозрачни практики, социални кампании и инициативи, които да демонстрират практическата стойност на честността, справедливостта и правовата система в ежедневието.

Библиография

1. <https://sofiaglobe.com/2025/09/03/eurobarometer-58-of-bulgarians-believe-country-has-benefited-from-eu-membership/>
2. <https://www.bta.bg/en/news/bulgaria/846957-growth-of-support-for-bulgaria-s-eu-membership-registered-by-opinion-poll>
3. <https://www.novinite.com/articles/231474/61%2Bof%2BBulgarians%2BSee%2BBenefits%2Bfrom%2BEU%2BMembership%2C%2BSurvey%2BFind>
4. Институт за глобални анализи, Bulgarian Public Opinion, 2024: Increasing Commitment to Allies and Improving Perceptions of Media Freedom amid Continuous East-West Ambivalence, Briefing paper No 6, April 2024, <https://www.globsec.org/sites/default/files/2024-05/GLOBSEC%20Trends%202024%20Bulgaria.pdf>
5. Институт за пазарна икономика, Регионални профили – показатели за развитие 2024, https://www.regionalprofiles.bg/var/docs/2024_BG/Reg-profiles-2024-BG-final_v.pdf
6. Институт Отворено Общество – София, Демокрация и гражданско участие - обществени нагласи към демокрацията, върховенството на правото и основните права на човека през 2021–2022 г. <https://osis.bg/wp-content/uploads/2022/09/State-of-Democracy-2021-2022.pdf>
7. Ковачева, Ралица. „Европейски“ vs. „традиционни“ ценности в българските медии – В: Медии и език. Електронно списание за научни изследвания по медиен език [онлайн]. 9 ноември 2020, No 9 [Ценностите: презареждане]. ISSN 2535-0587. <<https://medialinguistics.com/2020/11/09/european-vs-traditional-values/>>
8. Проф. Фотев, Георги. Европейските ценности във време на несигурност II, <https://reduta.bg/ii-evropejskite-czennosti-vav-vreme-na-nesigurnost/>